

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК 353.8+908 «1941/1944»:930

DOI: 10.31499/2519-2035.9.2022.269885

Людмила БАБІЙ,
orcid.org/0000-0001-6182-6701
аспірант ВДПУ ім. М. Коцюбинського,
викладач Вінницького центру
професійно-технічної освіти технологій та дизайну
(Україна, Вінниця)
liudababii024@gmail.com

РУМУНСЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ НА ВІННИЧЧИНІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті висвітлено історичні та історіографічні дослідження, які стосуються румунської окупаційної політики на Вінниччині в роки Другої світової війни. Представлено узагальнюючі праці дослідників історії Другої світової війни та особливості реалізації політики окупаційної влади. Проаналізовано праці присвячені румунському окупаційному режиму на землях «Трансністрії», особливості його реалізації в політичній, економічній, соціальній та культурній сферах. Як висновок автор вказує, що сучасна історична наука продовжує досліджувати особливості румунського «нового порядку» та становище підокупаційного населення. Серед наукових робіт, в яких розкрито цю проблему, можна виділити дослідження присвячені висвітленню загальних аспектів окупаційного режиму та особливостей проведення румунською адміністрацією економічної експлуатації регіону. Деяко менше робіт присвячені окремим сферам життя населення та їх регіональним особливостям.

Ключові слова: історіографія, румунський окупаційний режим, окупація, «Трансністрія», Вінниччина.

Liuda BABII,
postgraduate student at the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University
teacher of the Vinnytsia State Vocational Institution
of Technology and Design
(Ukraine, Vinnytsia)
liudababii024@gmail.com

THE ROMANIAN OCCUPATION REGIME IN VINNYCHINA DURING THE WORLD WAR II IN MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

The article highlights the state of historical and historiographical research related to the Romanian occupation policy in Vinnychina during the World War II. Summarizing works of researchers of the history of the World War II and peculiarities of the implementation of the policy of the occupation authorities are presented. An unbiased analysis of the works dedicated to the Romanian occupation regime in the lands of «Transnistria», the peculiarities of its implementation in the political, economic, social and cultural spheres was carried out. The main groups of works on the historiography of the problem are singled out and the personal contribution of their authors to its development is established.

The main methodological approaches to the study of this problem during the first half of the 21st century are considered. It has been established that in modern historiography, problems of regional specificity remain unexplored or understudied, which require detailed study and rethinking. The life of a Ukrainian village in Vinnychina under the conditions of Romanian occupation can be attributed to such a range of problems.

Attention is focused on the fact that the introduction into scientific circulation of new archival materials that have become available to researchers in recent years, the appearance of new monographs, the publication of collections of documents, the historiographical work of domestic scientists, makes it possible to reveal the specified

problem from a new angle, which became the problem of this articles.

It is noted that the historiography of the problem indicates the interest of scientists in the study of the occupation regime on the territory of Ukraine. Modern historical science continues to investigate the peculiarities of the Romanian «new order» and the situation of the population under occupation. It is worth noting that among the scientific works in which this problem is revealed, it is possible to single out studies dedicated to highlighting the general aspects of the occupation regime and the peculiarities of the economic exploitation of the region by the Romanian administration. Fewer works are devoted to individual spheres of life of the population and their regional features.

It is concluded that the historiographical analysis of modern Ukrainian scientific literature proves that the problem of the situation of the village in the conditions of the Romanian occupation is insufficiently covered in modern Ukrainian historiography, because precisely such a formulation of the problem has not yet been the subject of a comprehensive study by domestic scientists. However, it is claimed that the accumulated historiographic material, in particular of modern domestic scientists, creates a solid basis for the further development of research on this problem.

Key words: *historiography, Romanian occupation regime, occupation, «Transnistria», Vinnychnina.*

Постановка проблеми. В сучасному історіописанні недослідженими або малодослідженими залишаються проблеми регіональної специфіки, які потребують детального вивчення та переосмислення. До такого кола проблем можна віднести життя українського села на Вінниччині в умовах румунської окупації.

Введення в науковий обіг нових архівних матеріалів, які стали доступними для дослідників в останні роки, поява нових монографій, публікація збірників документів, історіографічний доробок вітчизняних науковців, дає можливість розкрити вказану проблему з нового боку, що й стало проблемою даної статті.

Аналіз досліджень. На сьогодні проведено низку досліджень присвячених історіографічному аналізу різних періодів вивчення румунського окупаційного режиму на території українських земель. Істориками було досліджено цю проблему як через призму радянської історичної думки, таке дослідження провів О. Осипенко (Осипенко, 2019), так і в контексті сучасного румунського дискурсу, це праці Т. Рендюка (Рендюк, 2011) та В. Стецкевича (Стецкевич, 2008).

Сучасні ж історіографічні дослідження вітчизняних істориків проблеми румунського окупаційного режиму північної Трансїстрії характеризуються фрагментарністю та невеликою кількістю. Вони або є складовою загальних історіографічних праць періоду румунської окупації, це, зокрема, дослідження Н. Дейнеки (Дейнека, 2011), М. Лободи (Лобода, 2009), О. Новосьолова (Новосьолов, 2009), А. Петрової (Петрова, 2011), або такі дослідження сфокусовані на окремому аспекті окупаційного життя, як робота Н. Шевченко (Шевченко, 2009). Загалом зазначені науковці вказують на недостатнє дослідження проблематики румунського окупаційного режиму як загалом, так і в різних сферах життя населення, зокрема це й стосується території Поділля.

Мета статті. Метою дослідження є з'ясування сучасного стану вивчення румунського окупаційного режиму на Вінниччині в роки Другої світової війни у вітчизняній історіографії, аналіз особливостей дослідження зазначеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Оцінюючи стан розробки сучасної вітчизняної історіографії вказаної проблеми, варто зазначити, що українські дослідники Другої світової війни, торкалися теми румунської окупаційної політики в Україні в комплексі з німецькою, та часто просто вказували на факт,

що територія Бессарабії, Північної Буковини та «Трансністрії» були передані під румунське управління німецьким керівництвом. До прикладу дослідник П. Рекотов у статті «Органи управління на окупованій території України (1941–1944рр.)» (Рекотов, 1997) вказує на те, що формально Трансністрія до складу Румунії не входила, натомість Румунія отримала німецький мандат на тимчасову адміністрацію та експлуатацію краю. При чому на окупованих територіях велося законодавство «Старого королівства», а пости в центральних апаратах та всі посади префектів і протекторів довірили уродженцям краю (Рекотов, 1997). А. Новосолов у статті «Румунська окупація Трансністрії питання політичного статусу» доповнює свого колегу зазначаючи на тому, що німецька сторона виконувала роль консультанта в Трансністрії при цьому надавала необхідну підтримку румунській адміністрації (Новосолов, 2009).

Особливості реалізації румунської окупаційної влади є складовою дослідження Ю. Левченка (Левченко, 2017). У монографії представлені плани Румунії щодо українських земель та основні напрямки діяльності румунської окупаційної влади. Дослідник вказує на те, що порівняно з губернаторствами «Бессарабія» і «Буковина» в яких діяло румунське законодавство, в «Трансністрії» основні нормативно-правові акти, що видавалися окупаційною владою часто дублювалися з німецьких, призначених для окупованих східних територій, тоді як закони, які регламентували повсякденне життя населення були румунськими (Левченко, 2017).

Ряд дослідників відзначають невизначеність майбутнього статусу губернаторства «Трансністрія». О. Гончаренко у науковій праці вказує на те, що румунське керівництво сподівалося, що ця територія врешті-решт стане частиною їхньої країни, однак до завершення війни вирішення цього питання відкладалося (Гончаренко, 2010).

Сучасні українські історики вказують на те, що румунський окупаційний режим у порівнянні з німецьким був відносно м'якшим. Історик Я. Грицак у своїй монографії (Грицак, 1996) приходить до такого висновку. На думку науковця румунська окупаційна влада прагнула якнайшвидше асимілювати національні меншини, використовуючи силу державного апарату. Причому мова йшла не про масове винищення не-румунського населення, насамперед євреїв та циган (Грицак, 1996).

До схожого висновку приходить і вінницький історик С. Гальчак у своєму дослідженні «Поділля в роки Другої світової війни (1939-1945)» (Гальчак, 2018). Автор зазначає, що румунський окупаційний режим був дещо ліберальним в порівнянні з німецьким, однак залишався таким же злочинним та експлуататорським (Гальчак, 2018). Таку ліберальність С. Гальчак простежує у різному ставленні окупаційної адміністрації до вивезення цивільного населення на примусову працю до Німеччини. В дослідженні ««Східні робітники» з Поділля у Третньому рейху: депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам» (Гальчак, 2003) автор наводить точну кількість депортованих громадян по кожному району Вінницької області і приходить до висновку, що з тих району, які входили до складу «Трансністрії» було вивезено лише 1388 чол. (Гальчак, 2003), що набагато менше в порівнянні із частиною області, яку

контролювала німецька адміністрація. С. Гальчак виокремлює дані розбіжності і визначає їх у підходах до реалізації освітньої програми, зокрема автор виділяє відмінність у тому, що німецька влада вороже ставилася до розвитку освіти на окупованих східних територіях, в той час як румунська влада серйозно ставилася до цього питання та запроваджувала обов'язкове навчання для дітей (Гальчак, 2018). Також дослідник вказує на те, що румунська адміністрація по іншому підійшла до вирішення «єврейського питання», адже у німецькій зоні окупації таке вирішення означало остаточне знищення людей цієї національності, тоді як в «Трансністрії» єврейські гетто проіснували всю війну (Гальчак, 2003).

Крім цього у своїх численних наукових роботах історик С. Гальчак (Гальчак, 2000; Гальчак, 2001; Гальчак, 2006; Гальчак, 2008) досліджував особливості румунського окупаційного режиму в різних сферах життя населення саме на території Вінниччини. У дослідженнях науковиці А. Петрової (Петрова, 2005; Петрова, 2010; Петрова, 2010) доля подільського краю під румунською окупацією також займає вагомe місце. В авторефераті дисертації «Особливості окупаційного режиму на Поділлі (1941-1944 рр.)» (Петрова, 2011) науковиця викладає головні висновки заданої проблеми. Ґрунтуючись на широкій джерельній базі було окреслено особливості запровадження окупаційного режиму на Поділлі, досліджено соціально-економічне життя в умовах окупації та охарактеризовано соціальні аспекти «нового порядку».

Досягненням сучасної української історичної науки стало видання Інституту Історії НАН України двотомно колективного видання «Україна у Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси» під редакцією О. Лисенка (Лисенко, 2010), (Лисенко, 2011). У виданнях подається сучасне бачення мобілізаційних і режимних заходів радянського керівництва, стратегічних і фронтових операцій на території України, політики німецької та, зокрема румунської окупаційної влади, повсякденне життя цивільного населення в умовах окупації та багато інших важливих для переосмислення тем. У першому томі монографії окремий розділ присвячений окупаційній політиці румунської адміністрації у губернаторстві «Трансністрія». Колегія авторів серед яких Т. Вінцковський, Г. Кязимова, М. Михайлуца, В. Щетніков подають загальну характеристику соціально-економічної політики та буденного життя, культури та освіти, преси та пропаганди, геноциду та етноциду, боротьби з українським іредентизмом, радянським підпіллям та проявами непокори в губернаторстві «Трансністрія». Дане дослідження ґрунтується на вагомій джерельній базі та історіографії.

Важливим джерелом для дослідження насильства над цивільним населенням Вінницької області, що здійснювалося румунськими окупаційними структурами упродовж 1941-1944 рр. слугує збірник «Насильство над цивільним населенням. Вінницька область. Документи органів держбезпеки. 1941-1944» (Васильєв та ін., 2020). Авторський колектив вперше вводить в науковий обіг документи, які засвідчують вбивства мешканців Вінниччини, євреїв та ромів, представників партійно-радянського активу. Збірник

складається з семи розділів, п'яти додатків, іменного та географічного покажчиків (Васильєв та ін., 2020).

Актуальними для нас є також наукові праці, в яких детально вивчається історія окремих населених пунктів. Одним із населених пунктів, який входив до складу румунської зони окупації був Томашпільський район Вінницької області. Краєзнавець І. Бабій у книзі «Томашпільський край: з давніх часів до наших днів (З історії Поділля та Придністров'я)» (Бабій, 2018) дослідив історію Томашпільщини з давніх часів до сучасності. В одному із розділів роботи автором був описаний румунський окупаційний режим на цих землях, відзначена грабівницька політика румун та представлені спогади очевидців тих подій, які також відзначали лояльніше ставлення румун порівняно з німцями: «румун нагайкою нашмагав та й відпустив...» (Бабій, 2018).

Економічна складова експлуатації українських земель румунською адміністрацією не залишилась поза увагою вітчизняних науковців та стала складовою наукового доробку І. Ветрова, В. Щетнікова. Перший науковець у своїй монографії «Економічна експансія Третього рейху в Україні 1941-1944» (Ветров, 2000) дослідив економічну складову німецької та, зокрема румунської окупаційної політики. Діяльність румунських військових дослідник оцінив, як відверте пограбування економіки краю, вказуючи на те, що мало хоч якусь цінність на землях «Трансністрії» підлягало конфіскації. Історик узагальнює тим, що економічна політика румунської адміністрації в зазначеному регіоні була спрямована на використання всіх ресурсів на задоволення потреб Румунії (Ветров, 2000). Про це також пише у своїй статті В. Щетніков (Щетніков, 2012), роблячи висновок, що така максимальна експлуатація природних та сировинних ресурсів краю, використання людського потенціалу через колоніальні методи господарювання відбулися через відсутність чіткої програми економічної політики регіону та невизначеність політичного статусу «Трансністрії» впродовж всього періоду окупації (Щетніков, 2012).

Дослідження грошової системи «Трансністрії» провели історики Ю. Левченко (Левченко, 2012) та О. Клименко (Клименко, 2011). Історик Ю. Левченко зауважує, що на окупованій території України були сформовані грошові системи, що виникли окремо в кожній адміністративній одиниці, дослідник це пояснює тим, що кожна з них мала свої особливості створення (Левченко, 2012). На території «Трансністрії» автор виділяє основними грошовими одиницями: радянські рублі та червінці, окупаційну марку та лей румунського національного банку (Левченко, 2012). О. Клименко ж, відзначає, що окупаційні марки були вилучені з обігу майже одразу після закінчення бойових дій з інших окупованих країн Європи, тоді як в окупованій «Трансністрії» вони випускалися до кінця війни, тим самим наносили місцевому населенню набагато більші матеріальні збитки (Клименко, 2011).

Не залишилось поза увагою науковців і життя села від час окупації. Цю важливу тему досліджували О. Осипенко (Осипенко, 2018), О. Перехрест (Перехрест, 2005; Перехрест, 2011). У монографії «Українське село в 1941-1945 рр.: економічне та соціальне становище» О. Перехрест аналізує економічне та соціальне становище українського села в 1941-1944 рр., досліджує особливості

функціонування сільськогосподарської галузі та соціальне становище українського села в умовах окупації. Автор розкриває питання економічного становища сільського господарства в «Трансністрії», запровадження земельної реформи, за якої поняття «колгосп» було замінено на поняття «трудова громада». Також описано види і форми оплати праці селян, податкову та заготівельну політику окупаційної адміністрації, де селяни змушені були платити понад 30 різних видів податків і зборів (Перехрест, 2011).

Дослідження процесів румунізації та асиміляції проводить дослідниця І. Моторна у статті «Політика румунської адміністрації щодо молдован та українців в Трансністрії (1941-1944 рр.): процеси румунізації та асиміляції» (Моторна, 2015). Авторка приходить до висновку, що політика румунського уряду до українців, росіян та поляків мала набагато нижчий статус, ніж по відношенню до молдован. Політику румунізації дослідниця простежує як у сфері культури та освіти, так і у церковній сфері, богослужіння у якій проходило румунською мовою (Моторна, 2015).

Церковно-релігійні аспекти життя під час румунської окупації стали частиною дисертаційного дослідження В. Гордієнка. В авторефераті дисертації «Православні конфесії в Україні періоду Другої світової війни (вересень 1939 – вересень 1945 рр.)» (Гордієнко, 1999) історик пише, що на окупованих румунами українських землях створення Румунської православної місії було спрямовано на денаціоналізацію та румунізацію місцевого населення. Автор підкреслює, що православна церква в «Трансністрії» була використана для виконання завдань, які стояли перед окупаційною владою, як засіб впливу на населення для більш ефективного виконання завдань (Гордієнко, 1999). Ще одним істориком праці якого присвячені православним конфесіям і релігійному життю України в умовах румунської окупації є М. Михайлуца. Зокрема, вчений проаналізував заходи Румунської православної місії по відновленню діяльності православних храмів. Автор у своєму дослідженні відзначає монополізацію румунами духовного життя населення «Трансністрії», антиукраїнськість та примусове впровадження румунської мови в богослужіння (Михайлуца, 2011). Історик констатує заборону румунською адміністрацією різних релігійних форм від сект до релігійних об'єднань. На думку автора така боротьба проти сект була вираженням «монолістичної румунської православної церкви» (Михайлуца, 2007). Політичну та фінансову підтримку румунами діяльності церкви, сприяння зміцнення її авторитету відзначає історик Ю. Волошин у монографії «Українська православна церква в роки нацистської окупації (1941-1944 рр.)» (Волошин, 1997).

Питання освіти на окупованих румунами землях України досліджувала Г. Кязимова (Кязимова, 2012). Головною політичною метою окупаційною влади, на думку науковиці, була боротьба з більшовицькою ідеологією та привернення населення на свій бік і для досягнення цієї мети не останню роль мала відіграти освітянська політика (Кязимова, 2012). Реалізація якої, як пише дослідниця, була матеріально не забезпеченою та переслідувала прагматичні цілі – підготовки переважно ремісників (Кязимова, 2012).

Останнім часом українська історіографія доповнюється дослідженнями, які

присвячені повсякденному життю людини під час воєнного часу. Одними із науковців, що плідно працюють в цьому напрямку є Т. Нагайко (Нагайко, 2007), В. Гребеньова. Якщо перший науковець у своїй роботі дослідив повсякдення сільських мешканців в умовах німецької окупації, то праця В. Гребеньової, зокрема, для заданої проблеми є цінною оскільки у ній було досліджено саме румунську окупацію Вінниччини. Авторка зауважує, що життєвий дослід у кожного різний, відтак з опрацьованих рукописних матеріалів визначає, що респонденти коли згадували румун, зазвичай порівнювали їх з німцями й наголошували, що «румуни завдали менше лиха» (Гребеньова, 2021). Також науковицею відзначена господарська політика румун із збереженням колгоспної системи, яка мало чим відрізнялася від політики радянської влади (Гребеньова, 2021).

Висновки. Таким чином, історіографія проблеми свідчить про зацікавленість науковців у дослідженні окупаційного режиму на території України. Сучасна історична наука продовжує досліджувати особливості румунського «нового порядку» та становище підкупаційного населення. Серед наукових робіт, в яких розкрито цю проблему, можна виділити дослідження присвячені висвітленню загальних аспектів окупаційного режиму та особливостей проведення румунською адміністрацією економічної експлуатації регіону. Деяко менше робіт присвячені окремим сферам життя населення та їх регіональним особливостям.

Історіографічний аналіз сучасної української наукової літератури доводить, що недостатньо висвітленою є проблема становища села в умовах румунської окупації, адже саме така постановка проблеми, ще не була предметом комплексного дослідження вітчизняних науковців. Однак, накопичений історіографічний матеріал, зокрема сучасних вітчизняних науковців, створює вагомий базис для подальшого розвитку досліджень даної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Бабій, 2018 - Бабій І. П. Томашпільський край: з давніх часів до наших днів (З історії Поділля та Придністров'я). Вінниця: Консоль, 2018. 380 с.
- Ветров, 2000 - Ветров І. Г. Економічна експансія Третього рейху в Україні 1941–1944. Київ : Четверта хвиля, 2000. 232 с.
- Волошин, 1997 - Волошин Ю.В. Українська православна церква в роки нацистської окупації (1941–1944 рр.). Полтава, 1997. 127 с.
- Гальчак, 2000 - Гальчак С. Використання румунською окупаційною адміністрацією трудових ресурсів Поділля у 1941-1944 рр. // *Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. наук. ст.* Київ, 2000. Вип. 11. С. 195-204.;
- Гальчак, 2001 - Гальчак С. Особливості депортації цивільного населення з території Трансністрії на роботи до Німеччини. // *Архів. Документ. Історія. Сучасність.* Одеса, 2001. Т. 4. С. 102-105.;
- Гальчак, 2006 - Гальчак С. Політика румунської окупаційної влади на території Північної Трансністрії. // *Архіви окупації. 1941–1944.* Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 840-849.;
- Гальчак, 2018 - Гальчак С. Поділля в роки Другої світової війни (1939-1945) [Текст] : монографія. Укр. академія іст. наук [та ін.]. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. 656 с.
- Гальчак, 2008 - Гальчак С. Стан освіти у Північній «Трансністрії» (1941-1943). // *Зб. наук. пр. Вінниц. ДАУ.* Вінниця, 2008. Вип. 33. С. 270-284.
- Гальчак, 2003 - Гальчак С. «Східні робітники» з Поділля у Третьому рейху: депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам. Вінниця : «Книга-Вега» ВАТ «Віноблдрукарня», 2003. 344 с.
- Гончаренко, 2010 - Гончаренко О. Система управління окупованими територіями України. // *Україна у Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси.* Т. 1. Київ : Наук. думка, 2010. С. 321-368.

- Гордієнко, 1999 - Гордієнко В. В. Православні конфесії в Україні періоду Другої світової війни (вересень 1939 – вересень 1945 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 1999. 17 с.
- Гребеньова, 2021 Гребеньова В. Повсякденне життя населення румунської зони окупації Вінницької області. Вінниччина в роки Другої світової війни до 80-річчя початку німецько-радянської війни. // *Матеріали XXXII Вінницької всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції з міжнародною участю*. Вінниця : «Нілан-ЛТД», 2021. С. 174-180.
- Грицак, 1996 - Грицак Я. Й. Нарис історії України : формування модерної української нації XIX – XX ст. Київ : Генеза, 1996. 360 с.
- Дейнека, 2011 - Дейнека Н.В. Висвітлення румунського окупаційного режиму в губернаторстві «Трансністрія» в українській історіографії. // *Чорноморський літопис*. 2011. Вип. 3. С. 101-105.
- Клименко, 2011 - Клименко О. О. Грошовий обіг у Трансністрії у роки німецько-румунської окупації (1941–1944). // *Архіви України*, 2011. С. 151-166.
- Кязимова, 2012 - Кязимова Г. Х. Освітнянське відродження в зоні румунської окупації (1941–1944 рр.) // *Інтелегенція і влада. Серія: Історія*, 2012. С. 135-139.
- Левченко, 2012 - Левченко Ю. І. Грошові системи на території України під час окупації (1941-1944 рр.). // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2012. Вип. XXXIII. С. 114-119.
- Левченко, 2017 - Левченко Ю. І. Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр. : монографія; за наук. ред. К. П. Двірної. Київ : Видво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 402 с.
- Лобода, 2009 - Лобода М. Працевикористання цивільного населення на окупованій території України: (1941 - 1944 рр.) історіографія питання. // *Сторінки воєнної історії України : зб. наук. ст. НАН України, Ін-т історії України*. Київ, 2009. Вип. 12. С. 31-44 .
- Михайлуца, 2011- Михайлуца М. І. Організація релігійного життя в губернаторстві Трансністрія (1941–1944 рр.). // *Український історичний журнал*. 2011. № 2. С. 80-90.
- Михайлуца, 2007 - Михайлуца М. Румунське православ'я і сектантство в Південній Бессарабії і «Трансністрії» (кінець 1930-х-1944 рр.). // *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвід. зб. наук. праць*. Вип. 16 / (На пошану С. В. Кульчицького з нагоди 70-річчя від дня народження та 50-річчя наукової праці) / відп. ред. В.А. Смолій: в 2 ч. Ч. 1. Київ : НАН України, Ін-т історії. 2007. С. 350-359.
- Моторна, 2015 - Моторна І. В. Політика румунської адміністрації щодо молдован та українців в Трансністрії (1941–1944 рр.) : процеси румунізації та асиміляції. // *Записки історичного факультету*. №26. 2015. С. 133-143.
- Нагайко Т. - Нагайко Т. Життя селян на окупованій території України в роки Другої світової війни (за матеріалами центральних областей). // *Сторінки воєнної історії України : зб. наук. ст. НАН України, Ін-т історії України*. Київ. 2007. Вип. 11. С. 148-165.
- Васильєв, Гула, Кравченко та ін, 2020 - Насильство над цивільним населенням. Вінницька область. Документи органів держбезпеки. 1941-1944 / Автори-упорядники: В. Васильєв, С. Гула, П. Кравченко, Р. Подкур, В. Шнайдер. Київ : Видавець В. Захаренко, 2020. 564 с.
- Новосьолов, 2009 - Новосьолов О. В. Румунська окупація Трансністрії питання політичного статусу. // *Сторінки воєнної історії України*. Вип. 12. 2009. С. 161-168.
- Новосьолов, 2009 - Новосьолов О. Румунська політика в Бессарабії, Буковині і Трансністрії в 1941-1944 рр.: історіографічний аспект. // *Юго-Запад. Одессика. Історико-краєведческий научный альманах*. 2009. Вип.8. С. 76-93.
- Осипенко, 2019 - Осипенко О. В. Аналіз економічної політики румунської адміністрації в сільській місцевості «Трансністрії» через призму радянської історіографічної думки. Історіосфера. // *Матеріали Чотирнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса : Ун-т Ушинського, 5–6 квітня 2019. С. 153-157.
- Осипенко, 2018 - Осипенко О. В. Сільське населення та «трудова громада» півдня України в губернаторстві «Трансністрія» 1941-1944 рр.: соціально-історичний аспект : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Одеса, 2018. 266 с.
- Перехрест, 2005 - Перехрест О. Життя українського селянства в роки нацистської окупації 1941-1944 рр.. // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія. Історія*. Вінниця, 2005. Вип. 9. С. 163-172.
- Перехрест, 2011 - Перехрест О.Г. Українське село в 1941-1945 рр.: економічне та соціальне становище. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2011. 668 с.
- Петрова, 2011 - Петрова А. І. До питання про історіографію окупаційного режиму на Поділлі (1941-1944 рр.). // *Історичні науки*. Випуск 8. 2011. С. 229-238.
- Петрова, 2010 - Петрова А. І. Окупаційний режим на території Західного Поділля та його особливості (1941-1944рр.). // *Волинські історичні записки Житомирського державного університету імені І.Франка*, 2010. Т.5. С. 122-130.
- Петрова, 2011 - Петрова А. І. Особливості окупаційного режиму на Поділлі (1941-1944рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2011. 18 с.
- Петрова, 2010 - Петрова А. І. Румунський окупаційний режим на Поділлі в 1941-1944рр. // *Науковий вісник*

- Одеського державного економічного університету. Науки : економіка, політологія, історія. 2010. № 7 (108). С. 78-88.;
- Петрова, 2005 - Петрова А. І. Становище на Поділлі в роки німецької окупації (1941-1944рр.). // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. М. Коцюбинського. Серія Історія: Збірник наукових праць*. Вінниця, 2005. Вип. 9. С. 266-271.;
- Рекотов, 1997 - Рекотов П. В. Органи управління на окупованій території України (1941–1944рр.). // *Український історичний журнал*. 1997. № 3. С. 90-101.
- Рендюк, 2011 - Рендюк Т. Румунська окупація території України у 1941–1944 роках (за новітніми румунськими джерелами). // *Сторінки воєнної історії України*. 2011. Вип. 14. С. 193-202.
- Стецкевич, 2008 - Стецкевич В. В. Українські землі під румунською окупацією 1941-1944 рр. у сучасному молдавсько-румунському дискурсі (короткий аналіз). // *Сторінки воєнної історії України : Зб. наук. статей. НАН України. Ін-т історії України*. Вип. 11. Київ. 2008. С. 176-190.
- Україна у Другій світовій війні. Т. 1., 2010 - Україна у Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси: у 2-х т. Т. 1. / ред. О. Є. Лисенко. Київ : Наукова думка, 2010. 735 с.
- Україна у Другій світовій війні. Т. 2., 2011 - Україна у Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси : у 2-х т. Т. 2. / ред. О. Є. Лисенко. Київ : Наукова думка, 2011. 943 с.
- Шевченко, 2009 - Шевченко Н. В. Культурно-освітні проблеми під час німецько-румунської окупації (сучасна українська історіографія). // *Історичний архів. Наукові студії: Збірник наукових праць*. Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Вип. 3. С. 29-33.
- Щетніков, 2012 - Щетніков В. П. Економічна складова румунсько-німецької присутності в «Трансністрії» 1941–1944 рр. // *Сторінки воєнної історії України*. Київ : Інститут історії України НАН України, 2012. Вип. 15. С. 173-188.

REFERENCES

- Babii, 2018 - Babii I. P. Tomashpilskiy kraj: z davnikh chasiv do nashykh dnev (Z istorii Podillia ta Prydnistrovia) [Ukraine: Tomashpil region: from ancient times to the present day (From the history of Podillia and Transnistria)]. Vinnytsia: Konsol, 2018. 380 s. [in Ukrainian].
- Vietrov, 2000 - Vietrov I. H. Ekonomichna ekspansiiia Tretoho reikhu v Ukraini 1941–1944 [Ukraine: Economic expansion of the Third Reich in Ukraine 1941–1944]. Kyiv : Chetverta khvylya, 2000. 232 s. [in Ukrainian].
- Voloshyn, 1997 - Voloshyn Yu. V. Ukrainska pravoslavna tserkva v roky natsyystskoi okupatsii (1941–1944 rr.). [Ukraine: The Ukrainian Orthodox Church during the Nazi occupation (1941–1944)]. Poltava, 1997. 127 s. [in Ukrainian].
- Halchak, 2000 - Halchak S. Vykorystannia rumunskoiu okupatsiinoiu administratsiieiu trudovykh resursiv Podillia u 1941-1944 rr. [Ukraine: The use of the labor resources of Podillia by the Romanian occupation administration in 1941-1944.] // *Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty : zb. nauk. st.* Kyiv, 2000. Vyp. 11. S. 195-204 [in Ukrainian].
- Halchak, 2001 - Halchak S. Osoblyvosti deportatsii tsyvilnoho naselennia z terytorii Transnistrii na roboty do Nimechchyny. [Ukraine: Peculiarities of the deportation of the civilian population from the territory of Transnistria to work in Germany.] // *Arkhiv. Dokument. Istoriia. Suchasnist.* Odesa, 2001. T. 4. S. 102-105 [in Ukrainian].
- Halchak, 2006 - Halchak S. Polityka rumunskoi okupatsiinoi vlady na terytorii Pivnichnoi Transnistrii [Ukraine: The policy of the Romanian occupation authorities in the territory of Northern Transnistria] // *Arkhivy okupatsii. 1941–1944.* Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2006. S. 840-849 [in Ukrainian].
- Halchak, 2018 - Halchak S. Podillia v roky Druhoi svitovoi viiny (1939-1945) [Tekst] : monohrafiia [Ukraine: Podillia during the Second World War (1939-1945)] Ukr. akademiia ist. nauk [ta in.]. Vinnytsia : Merkiuri-Podillia, 2018. 656 s. [in Ukrainian].
- Halchak, 2008 - Halchak S. Stan osvity u Pivnichnii «Transnistrii» (1941-1943). [Ukraine: The state of education in Northern «Transnistria» (1941-1943)] // *Zb. nauk. pr. Vinnyts. DAU. Vinnytsia*, 2008. Vyp. 33. S. 270-284 [in Ukrainian].
- Halchak, 2003 - Halchak S. «Skhidni robotnyky» z Podillia u Tretomu reikhu: deportatsiia, natsyystska katorha, opir ponevoliuvacham [Ukraine: «Eastern workers» from Podillia in the Third Reich: deportation, Nazi hard labor, resistance to the enslavers] Vinnytsia : «Knyha-Veha» VAT «Vinoblrukarnia», 2003. 344 s. [in Ukrainian].
- Honcharenko, 2010 - Honcharenko O. Systema upravlinnia okupovanymy terytoriiamy Ukrainy [Ukraine: Management system of the occupied territories of Ukraine] // *Ukraina u Druhii svitovii viini: pohliad z KhKhI st. Istorychni narysy.* T. 1. Kyiv : Nauk. dumka, 2010. S. 321-368 [in Ukrainian].
- Hordiienko, 1999 - Hordiienko V. V. Pravoslavni konfesii v Ukraini periodu Druhoi svitovoi viiny (veresen 1939 – veresen 1945 rr.) [Ukraine: Orthodox denominations in Ukraine during the Second World War (September 1939 – September 1945)]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01. Kyiv, 1999. 17 s. [in Ukrainian].
- Hrebenova, 2021 - Hrebenova V. Povsiakdenne zhyttia naselennia rumunskoi zony okupatsii Vinnytskoi oblasti [Ukraine: Everyday life of the population of the Romanian occupation zone of Vinnytsia region]. Vinnychchyna v roky Druhoi svitovoi viiny do 80-richchia pochatku nimetsko-radianskoi viiny. // *Materialy XXXII Vinnytskoi vseukrainskoi naukovoï istoryko-kraieznavchoï konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu.* Vinnytsia : «Nilan-LTD», 2021. S. 174-180 [in Ukrainian].
- Hrytsak, 1996 - Hrytsak Ya. Y. Narys istorii Ukrainy : formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX – XX st. [Ukraine:

- An outline of the history of Ukraine: the formation of the modern Ukrainian nation in the 19th and 20th centuries]. Kyiv : Heneza, 1996. 360 s. [in Ukrainian].
- Deineka, 2011 - Deineka N. V. Vysvitlennia rumunskoho okupatsiinoho rezhymu v hubernatorstvi «Transnistriia» v ukrainskii istoriografii [Ukraine: Coverage of the Romanian occupation regime in the Transnistria governorate in Ukrainian historiography] // *Chornomorskyi litopys*. 2011. Vyp. 3. S. 101-105 [in Ukrainian].
- Klymenko, 2011 - Klymenko O. O. Hroshovi obih U Transnistrii u roky nimetsko-rumunskoi okupatsii (1941–1944). [Ukraine: Money circulation in Transnistria during the German-Romanian occupation (1941–1944)] // *Arkhivy Ukrainy*, 2011. S. 151-166 [in Ukrainian].
- Kiazymova, 2012 - Kiazymova H. Kh. Osvitianske vidrozhennia v zoni rumunskoi okupatsii (1941–1944 rr.) [Ukraine: Educational revival in the zone of Romanian occupation (1941–1944)] // *Intelihentsiia i vlada. Serii: Istorii*, 2012. S. 135-139 [in Ukrainian].
- Levchenko, 2012 - Levchenko Yu. I. Hroshovi systemy na terytorii Ukrainy pid chas okupatsii (1941-1944 rr.) [Ukraine: Monetary systems on the territory of Ukraine during the occupation (1941-1944)] // *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 2012. Vyp. XXXIII. S. 114-119 [in Ukrainian].
- Levchenko, 2017 - Levchenko Yu. I. Osoblyvosti realizatsii polityky okupatsiinoi vlady v administratyvno-terytorialnykh odynitsakh Ukrainy 1941–1944 rr. [Ukraine: Peculiarities of the implementation of the policy of the occupation authorities in the administrative-territorial units of Ukraine, 1941–1944.] : monohrafiia; za nauk. red. K. P. Dvirnoi. Kyiv : Vydvo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2017. 402 s. [in Ukrainian].
- Loboda, 2009 - Loboda M. Pratsykorystannia tsyvilnoho naseleння na okupovanii terytorii Ukrainy: (1941 - 1944 rr.) istoriografii pytannia. [Ukraine: Labor exploitation of the civilian population in the occupied territory of Ukraine: (1941 - 1944) historiography of the issue] // *Storinky voiennoi istorii Ukrainy : zb. nauk. st. NAN Ukrainy*, In-t istorii Ukrainy. Kyiv, 2009. Vyp. 12. S. 31-44 [in Ukrainian].
- Mykhailutsa, 2011- Mykhailutsa M. I. Orhanizatsiia relihiinoho zhyttia v hubernatorstvi Transnistriia (1941–1944 rr.). [Ukraine: Organization of religious life in the governorate of Transnistria (1941–1944)] // *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2011. № 2. S. 80-90 [in Ukrainian].
- Mykhailutsa, 2007 - Mykhailutsa M. Rumunskie pravoslavia i sektantstvo v Pivdennii Bessarabii i «Transnistrii» (kinets 1930-kh-1944 rr.) [Ukraine: Romanian Orthodoxy and sectarianism in Southern Bessarabia and «Transnistria» (late 1930s-1944)] // *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky: mizhvid. zb. nauk. prats*. Vyp. 16 / (Na poshanu S. V. Kulchytskoho z nahody 70-richchia vid dnia narodzhennia ta 50-richchia naukovoї pratsi) / vidp. red. V.A. Smolii: v 2 ch. Ch. 1. Kyiv : NAN Ukrainy, In-t istorii. 2007. S. 350-359 [in Ukrainian].
- Motorna, 2015 - Motorna I. V. Polityka rumunskoi administratsii shchodo moldovan ta ukraintsiv v Transnistrii (1941–1944 rr.) : protsesy rumunizatsii ta asimiliatsii. [Ukraine: The policy of the Romanian administration towards Moldovans and Ukrainians in Transnistria (1941–1944): processes of Romanianization and assimilation] // *Zapysky istorichnoho fakultetu*. №26. 2015. S. 133-143 [in Ukrainian].
- Nahaiko T. - Nahaiko T. Zhyttia selian na okupovanii terytorii Ukrainy v roky Druhoi svitovoi viiny (za materialamy tseentralnykh oblastei) [Ukraine: The life of peasants in the occupied territory of Ukraine during the Second World War (based on materials from the central regions)] // *Storinky voiennoi istorii Ukrainy : zb. nauk. st. NAN Ukrainy*, In-t istorii Ukrainy. Kyiv. 2007. Vyp. 11. S. 148-165 [in Ukrainian].
- Vasyliiev, Hula, Kravchenko ta in, 2020 - Nasylstvo nad tsyvilnym naseleнням. Vinnytska oblast. Dokumenty orhaniv derzhbezpeky. 1941-1944 [Ukraine: Violence against the civilian population. Vinnytsia region. Documents of state security agencies. 1941-1944] / Avtory-uporiadnyky: V. Vasyliiev, S. Hula, P. Kravchenko, R. Podkur, V. Shnaider. Kyiv : Vydavets V. Zakharenko, 2020. 564 s. [in Ukrainian].
- Novosolov, 2009 - Novosolov O. V. Rumunska okupatsiia Transnistrii pytannia politychnoho statusu [Ukraine: The Romanian occupation of Transnistria is a question of political status] // *Storinky voiennoi istorii Ukrainy*. Vyp. 12. 2009. C. 161-168 [in Ukrainian].
- Novosolov, 2009 - Novosolov O. Rumunska polityka v Bessarabii, Bukovyni i Transnistrii v 1941-1944 rr.: istoriografichnyi aspekt [Ukraine: Romanian policy in Bessarabia, Bukovina and Transnistria in 1941-1944: historiographic aspect] // *Yuho-Zapad. Odessyka. Ystoryko-kraevedcheskyi nauchnyi almanakh*. 2009. Vyp.8. C. 76-93 [in Ukrainian].
- Osypenko, 2019 - Osypenko O. V. Analiz ekonomichnoi polityky rumunskoi administratsii v silskii mistsevosti «Transnistrii» cherez pryzmu radianskoї istoriografichnoi dumky [Ukraine: Analysis of the economic policy of the Romanian administration in rural areas of «Transnistria» through the prism of Soviet historiographic thought]. Istoriosfera. // *Materialy Chotyrdatsiatoi naukovoї konferentsii vykladachiv, zdobuvachiv vyshchoї osvity ta molodykh uchennykh Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*. Odesa : Un-t Ushynskoho, 5–6 kvitnia 2019. S. 153-157 [in Ukrainian].
- Osypenko, 2018 - Osypenko O. V. Silske naseleння ta «trudovi hromady» pivdnia Ukrainy v hubernatorstvi «Transnistriia» 1941-1944 rr.: sotsialno-istorychnyi aspekt [Ukraine: The rural population and «labor communities» of southern Ukraine in the governorate of «Transnistria» 1941-1944: socio-historical aspect] : dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Odesa, 2018. 266 s. [in Ukrainian].
- Perekhrest, 2005 - Perekhrest O. Zhyttia ukrainskoho selianstva v roky natsytskoi okupatsii 1941-1944 rr. [Ukraine: The life of the Ukrainian peasantry during the Nazi occupation of 1941-1944] // *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii. Istorii*. Vinnytsia, 2005. Vyp. 9. S. 163-172 [in Ukrainian].

- Perekhrest, 2011 - Perekhrest O. H. *Ukrainske selo v 1941-1945 rr.: ekonomichne ta sotsialne stanovyshche* [Ukraine: Ukrainian village in 1941-1945: economic and social situation]. Cherkasy : ChNU imeni B. Khmelnytskoho, 2011. 668 s. [in Ukrainian].
- Petrova, 2011 - Petrova A. I. *Do pytannia pro istoriografiu okupatsiinoho rezhymu na Podilli (1941-1944 rr.)* [Ukraine: To the question of the historiography of the occupation regime in Podilla (1941-1944)] // *Istorychni nauky*. Vypusk 8. 2011. S. 229-238 [in Ukrainian].
- Petrova, 2010 - Petrova A. I. *Okupatsiinyi rezhym na terytorii Zakhidnoho Podillia ta yoho osoblyvosti (1941-1944rr.)* [Ukraine: The occupation regime in the territory of Western Podillia and its features (1941-1944)] // *Volynski istorychni zapysky Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni I.Franka*, 2010. T.5. S. 122-130 [in Ukrainian].
- Petrova, 2011 - Petrova A. I. *Osoblyvosti okupatsiinoho rezhymu na Podilli (1941-1944rr.)* [Ukraine: Features of the occupation regime in Podillya (1941-1944)] : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M.P. Drahomanova. Kyiv, 2011. 18 s. [in Ukrainian].
- Petrova, 2010 - Petrova A. I. *Rumunskyi okupatsiinyi rezhym na Podilli v 1941-1944rr.* [Ukraine: The Romanian occupation regime in Podillya in 1941-1944] // *Naukovyi visnyk Odeskoho derzhavnogo ekonomichnoho universytetu. Nauky : ekonomika, politolohiia, istoriia*. 2010. № 7 (108). S. 78-88 [in Ukrainian].
- Petrova, 2005 - Petrova A. I. *Stanovyshche na Podilli v roky nimetskoï okupatsii (1941-1944rr.)* [Ukraine: The situation in Podillya during the German occupation (1941-1944)] // *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni M. M. Kotsiubynskoho. Seriia Istorii: Zbirnyk naukovykh prats*. Vinnytsia, 2005. Vyp. 9. S. 266-271 [in Ukrainian].
- Rekotov, 1997 - Rekotov P. V. *Orhany upravlinnia na okupovanii terytorii Ukrainy (1941–1944rr.)* [Ukraine: Governing bodies in the occupied territory of Ukraine (1941–1944)] // *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 1997. № 3. S. 90-101. [in Ukrainian].
- Rendiuk, 2011 - Rendiuk T. *Rumunska okupatsiia terytorii Ukrainy u 1941–1944 rokakh (za novitnymi rumunskymy dzherelamy)* [Ukraine: The Romanian occupation of the territory of Ukraine in 1941–1944 (according to the latest Romanian sources)] // *Storinky voiennoi istorii Ukrainy*. 2011. Vyp. 14. S. 193-202 [in Ukrainian].
- Stetskevych, 2008 - Stetskevych V. V. *Ukrainski zemli pid rumunskoiu okupatsiieiu 1941-1944 rr. u suchasnomu moldavsko-rumunskomu dyskursi (korotkyi analiz)* [Ukraine: Ukrainian lands under the Romanian occupation of 1941-1944 in the modern Moldovan-Romanian discourse (brief analysis)] // *Storinky voiennoi istorii Ukrainy : Zb. nauk. statei. NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy*. Vyp. 11. Kyiv. 2008. C. 176-190 [in Ukrainian].
- Ukraina u Druhii svitovii viini, 2010 - *Ukraina u Druhii svitovii viini: pohliad z XXI st. Istorychni narysy: u 2-kh t. T. 1* [Ukraine: Ukraine in the Second World War: a view from the 21st century. Historical essays: in 2 vols. Vol. 1.] / red. O. Ye. Lysenko. Kyiv : Naukova dumka, 2010. 735 s. [in Ukrainian].
- Ukraina u Druhii svitovii viini, 2011 - *Ukraina u Druhii svitovii viini: pohliad z XXI st. Istorychni narysy : u 2-kh t. T. 2* [Ukraine: Ukraine in the Second World War: a view from the 21st century. Historical essays: in 2 vols. Vol. 2.] / red. O. Ye. Lysenko. Kyiv : Naukova dumka, 2011. 943 s. [in Ukrainian].
- Shevchenko, 2009 - Shevchenko N. V. *Kulturno-osvitni problemy pid chas nimetsko-rumunskoi okupatsii (suchasna ukrainska istoriografiia)* [Ukraine: Cultural and educational problems during the German-Romanian occupation (modern Ukrainian historiography)] // *Istorychni arkhiv. Naukovi studii: Zbirnyk naukovykh prats. Mykolaiv: Vydavnytstvo ChDU im. Petra Mohyly*, 2009. Vyp. 3. S. 29-33 [in Ukrainian].
- Shchetnikov, 2012 - Shchetnikov V. P. *Ekonomichna skladova rumunsko-nimetskoï prysutnosti v «Transnistrii» 1941–1944 rr.* [Ukraine: The economic component of the Romanian-German presence in «Transnistria» 1941–1944] // *Storinky voiennoi istorii Ukrainy*. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2012. Vyp. 15. S. 173-188 [in Ukrainian].